

Світлана Сміх

ІВАН БОДНАРУК ПРО СІМ'Ю ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ДІАСПОРИ

«Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів», визначаючи проблеми виховання, подають результати опитування учнівської молоді та керівників навчальних закладів в Україні, проведеного у 2010 році в межах міжнародного проекту – «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді України». Вони свідчать, що:

- досвід курити цигарки мають від 20 % до майже 78 % опитаних (залежно від їхнього віку і місця навчання), пробували хоча б коли-небудь курити 55 % опитаних хлопців і 41 % дівчат;
- досвід вживання марихуани або гашишу у своєму житті мали 16 % учнівської молоді віком 15–17 років (24 % – серед хлопців, 9 % – серед дівчат);
- 38 % учнівської молоді щонайменше раз на рік брали участь у бійках;
- 42 % опитаної учнівської молоді віком 15–17 років мають досвід статевого життя (55 % серед хлопців, 31 % серед дівчат), від 7 до 15 % підлітків (залежно від місця навчання) вступали в статеві стосунки до 15 років. Далі – висновок: «Соціальні умови, що продукують меркантильність і цинізм, призводять до деформації системи цінностей у доволі значної кількості громадян України. Знецінюється одвічне: любов, сім'я, культурні цінності; гіпертрофується матеріальне та культивуються особисті потреби і задоволення» [7].

Все описане вище є по своїй суті протилежне самим поняттям «сім'я» та «виховання в сім'ї» в їх класичному трактуванні. Ще великий педагог-гуманіст Я. А. Коменський підкреслював, що зневага до виховання приводить до загибелі людей, сім'ї, держави і всього світу.

Сьогодні, коли мова йде про проблеми транснаціональних сімей, подвоюється глибина відповідальності всіх, хто покликаний не роз'єднувати те, що Бог з'єднав. Однією з найдавніших інституцій та найважливішою ланкою суспільства є сім'я. Свій початок сім'я бере ще

від створення Богом чоловіка і жінки. Отож, сім'я зародилась раніше, ніж класи, нації чи держави. Цінність сім'ї полягає у взаємному даруванні любові, життя, вихованні дітей та формуванні їх індивідуальної свідомості.

Особливої уваги потребує саме українська сім'я, яка завжди була осередком плекання дітей і має потенціал для формування найосновніших цінностей. За українським педагогом О. Вишневським, група цінностей впливає з природної структури суспільства, що послідовно включає: людину – родину, громаду, націю (батьківщину), все-людство [1, с. 222]. Проблеми родинного виховання знаходять своє відображення у педагогічній спадщині М. Стельмаховича, питання національного виховання в сім'ї розкриті в працях П. Щербаня, школи-родини – у Т. Усатенко.

Оскільки українці представлені у 56 країнах світу, а у 265 країнах є українські корені, як стверджує Теофіл Рендюк, заступник директора Департаменту зв'язків із закордонним українством, начальник відділу національних меншин та віросповідань МЗСУ, то вживши у назві статті слово «діаспора» в значенні розсіяння, будемо шукати те, що нас збирає разом: Сім'я, Родина, Україна. В даному напрямку тісно співпрацює Церква і держава. Зусилля освітян спрямовані на пошук вирішення проблем виховання дітей, які в мирний час залишаються без батьків. Педагоги українського походження, які працювали в умовах діаспори над проблемою збереження українства, залишили нам свою творчу спадщину, яка проливає світло на вирішення деяких вищевказаних проблем (А. Горохович, «Батьки і діти»).

Необхідність наукового пошуку у напрямі ознайомлення з творчою спадщиною видатних педагогів і культурних діячів минулого, зокрема тих, які збагачували українське шкільництво в еміграції, зумовлена спрямованістю на об'єднавчий фактор сучасного українського освітнього простору та, зокрема, при розгляді проблем формування та розвитку особистості в сім'ї. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України в серпні 2009 року упорядкував довідник «Українська освіта за кордоном» (Глоба М. К., Зіневич С. П.), де є дані про навчальні заклади, школи, кафедри, студії зарубіжжя, в яких вивчається українська мова та інші українознавчі предмети.

Окресливши сучасні тенденції та явища в середовищі української діаспори, враховуючи її державотворчу роль, Третій Конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у

міжнародній спільноті: сучасний вимір, проекція в майбутнє», що проходив у Львові в 2010 р., визначив, наскільки на сучасному етапі розвитку української держави важливо ефективно використати капітал знань і можливостей діаспори так як це здійснюється у багатьох країнах світу. Таким чином, були поставлені завдання узагальнити стан освіти українського зарубіжжя як фактора збереження національної ідентичності особистості українця за кордоном та визначити шляхи її розвитку у сучасних реаліях.

Творчі надбання багатьох педагогів діаспори, передусім Г. Ващенко, А. Волошина, І. Огієнка, С. Русової, С. Сірополка, І. Боднарчука, С. Смаль-Стоцького, вже добре представлені в науковому доробку останнього десятиліття. Проте й до сьогодні деякі творчі особистості, які розкрили свій творчий педагогічний потенціал за межами рідної землі, залишаються невідомими для теоретиків і практиків української освітньої справи. Зокрема, потребує детального дослідження педагогічна та публіцистично-критична спадщина Івана Боднарука, відома донедавна лише його учням і читачам українських періодичних видань у діаспорі, аналіз педагогічної спадщини якого показує глибоке висвітлення проблем сім'ї та родини в середовищі української діаспори

Педагогічну діяльність в еміграції І. Боднарук розпочав директором середньої школи в таборі так званих «переміщених осіб» у Німеччині. У післямові донецького краєзнавця Петра Лаврива (який був учнем І. Боднарука) до однієї із книжок педагога наведено біографічні відомості про те, що Іван Боднарук «хоч виріс у священничій родині і був віруючим християнином, ніколи не був засліпленим у своїм віровизнанню, але був толерантним до інших нехристиянських віровизнань. Як директор школи, практикував екуменізм» [3, с. 569].

Переїхавши в 1948 р. до Бразилії, учителював у Малій семінарії отців Василіян. Тут видав «Український буквар для найменших» і «Другу читанку». Зміст текстів букваря та читанки є продовженням традицій українського підручникотворення, початки якого ведуть від Т. Шевченка, М. Шашкевича, С. Черкасенка, С. Русової... Зокрема, для найменших у букварі подані теми: «Наша сім'я», «Любов додає сили», «Молитва матері», «Віра дитини», «Поможіть сиротам», «Як поводить добра дитина», «Люби правду», «Наш городчик», «Разом не важко», «На службу України» [4]. Розділи читанки творять своєрідну ціннісну змістову лінію, співзвучну часу і місцю проживання

українських школярів, яка розширюється відповідно до рівнів соціалізації дитини: «Між рідними», «У школі», «Наша церква», «Наша колонія», «Місто», «Праця», «Серед природи», «Як треба жити» [5].

Істинність духовного розвитку в сім'ї, де плекають давні традиції і славу роду, розкрита у виданій в Бразилії книзі Івана Боднарука про Митрополита Андрея Шептицького під назвою «Великий Чернець і Народолубець», бо «хоч батьки виховували сина у польському дусі, ...сімейні пам'ятки, збережені заповідливо в родинному архіві, пригадували йому, що він українського роду» [6, с. 16]. У третьому розділі книги під назвою «Дім і Батьки» автор подає гарний зразок ідеальної християнської матері, безмежна любов якої, «влита в душу майбутнього Князя Української Церкви, перетопилась відтак у таку ж безмежну його любов до українського народу» [6, с. 13].

Першу спробу започаткувати в Україні видання творів знаного у США вчителя, критика, письменника й публіциста І. Боднарука (1903–1990) було здійснено в м. Донецьку. У 1997 році тут вийшла друком збірка його статей під назвою «Між двома світами», яка включає 32 літературні статті про відомих і маловідомих українських письменників. Це охоплює незначний відсоток літературно-критичної спадщини І. Боднарука – всього 1,5%. Але за висновком її редактора В. Білецького, навіть маленька частка його праці «може бути вельми корисною в сучасній Україні» та разом з багатьма працями наших земляків з-за океану «допоможе нам, сьогоднішнім українцям в Україні, зрозуміти і відкрити для себе великий український народ, що волею долі живе і діє між багатьма світами» [2, с. 3].

Зміст цих публікацій, розрахованих не тільки на науковців, але й на вчителів та студентів, вносить свою частку у розкриття поняття джерела творчості. Зокрема, у статті «Реформатор душі української дитини» (про Р. Завадовича), автор аналізує особливості сприймання дітьми художніх текстів, визначає національне й суспільне значення дитячо-юнацької літератури та місце в ній письменника-педагога. На його переконання, саме до Романа Завадовича потрібно віднести слова Катрі Гриневичевої на 1-му з'їзді Об'єднання Працівників Дитячої Літератури в 1946 році в Німеччині про роль дитячого письменника: «Дитячий письменник – післанництво, Богом дане, писати для дітей – священна служба, що до неї треба вдягати ризи на себе» [2, с. 56]. Ведучи мову про твори Завадовича, І. Боднарук характеризує їх глибоку релігійність і національний та патріотичний пафос, цим самим

утверджуючи їх роль у вихованні українських дітей, де б вони не проживали. Педагог постійно утверджує думку про роль і місце української книжки у родинному домі. Автор подає відомості про відомих і маловідомих письменників, розкриваючи джерела їх творчості у принесеному і збереженому «євшан-зіллі». Укладач Вадим Оліфіренко у вступному слові стверджує, що статті І. Боднарука «запалювали серця українців до збереження рідної мови і культури, захищали українські громади від асиміляційних впливів, байдужості та сірої буденщини» [2, с. 4].

Наступна збірка під назвою «Молитва до України», видана у Львові в 2000 році, вміщує 186 науково-публіцистичних статей, які можуть служити добрим підґрунтям для історико-педагогічних досліджень, розкривають актуальні проблеми національної освіти й культури загалом та базуються на духовних, моральних і культурних цінностях української родини, народу і всього людства. Для тих, хто хоче зберегти українську самобутність на поселеннях, хто не байдужий до долі України, велику користь принесуть статті про історію, культуру нашого народу. На особливу увагу заслуговують відомості про Андрія Агапія Гончаренка, першого нашого іммігранта, який мав би послужити прикладом священика, видавця, знавця багатьох мов, борця за українську державність, за свободу людини і народів. Автор прослідковує початок його життєвого шляху від села Кривини на Київщині, де батько був православним священиком, любив мистецтво, українську літературу та мав досить велику бібліотеку, а мати походила з відомого козацького роду Богунів. Далі характеризує його «незвичайну енергію і завзяття, спостережливість, вільнолюбивість, завдяки яким і дуже інтенсивному життю став людиною світової міри» [3, с. 178–181]. Гончаренко видавав двомовну газету, дав почин до побудови першої православної церкви у Сан-Франциско, відкрив першу в західній півкулі слов'янську книгарню. Його дружина, хоч і була американкою італійського походження, допомогла зробити капличку у печері, де о. Андрій відправляв для людей богослужіння, на фермі «Україна» зорганізувала першу школу, плекали разом сади, виноград...

Водночас таких позитивних прикладів одруження з особами іншої нації було не так багато, оскільки у багатьох статтях І. Боднарук б'є на сполох, так і називаючи їх «Язва далі шириться», «Биймо в дзвін на сполох». Зокрема в останній пригадує добрі починання «зорганізувати й вести бюро суспільного посередництва українських

подружж» [3, с. 430]. А про важливість вирішення цієї проблеми наголошує: «Українська біологічна національна субстанція розпливається в чужому морі з безповоротною шкодою для українського народу. Справа подруж нашого молодого покоління для дальшого збереження української спільності у вільному світі така важлива, що її треба обговорювати на всі лади й на кожному кроці. Адже від того, чи наші діти будуть одружуватися між собою, чи шукатимуть собі пари між чужими національностями, залежить дослівно «бути чи не бути» українству».

Перед інституцією сім'ї лежить вибір ще одного важливого рішення: імені своїм дітям. В межах однієї сучасної міської школи на Україні почуємо добрий десяток чужих імен: Джастіні, Роджери, Андреа,... Іван Боднарук вже в той час застерігав, що ми самі себе «винародовлюємо й асимілюємо», оскільки тоді змінювались і прізвища. Причин цих явищ у статті «Не затрачуємо своїх відрубних національних рис!» він виділяв чотири:

- 1) з вродженого почуття меншовартості...;
- 2) з браку національної свідомості...;
- 3) з бажання якнайскоріше засимілюватися;
- 4) «зміну імен диктує нашим людям опортунізм і життєва «вигода» [3, с. 476].

Основна частина праць І. Боднарука надрукована у зарубіжних періодичних виданнях держав західної Європи та американського континенту. Їх зміст розкриває основи української родинності для багатьох поколінь українців у різних світах, тому актуальною є спроба аналізу першоджерел із особистого архіву родини Боднаруків з Чікаго. Для цього подаємо у тезовому викладі, зі збереженням стилю, основні погляди на проблему зі статті Івана Боднарука «У боротьбі за українську родину»:

«Батьки в сім'ї, головно серед молодших дітей, репрезентують Бога й державу, тому слово батька й матері повинно бути для дітей «святе». Дитина не повинна сумніватися в його доцільності».

«Ще гірше, коли батьки у своєму щоденному житті самі не хочуть признати авторитету над собою, коли говорять із легковаженням про такі чинники, які в громадському, релігійному та культурному житті заслуговують на пошану й признання та стараються в очах дитини повалити авторитет, якому вони самі повинні підпорядкуватися».

«Дуже важко виховати дитину в такій родині, де між батьками нема однозгідности, де часто чуються нарікання і сварки, де кожне з батьків ходить своїми стежками, де неділя і свято в нічому не різняться від інших днів, не здають собі справи, хто вони і які їх предки, де батьки не знають, що їхні діти роблять поза домом і з ким пристають».

«Українські жінки повинні напружувати всі сили, щоб зберегти свою родину перед розкладеними впливами ззовні, щоб виховати молоде покоління для рідного народу й Церкви. Християнство теж учить, що кіпка мати не мусить замикатися в родині і може брати участь у громадському житті».

«Головний тягар відповідальности в родинному вихованні несуть жінки-матері. Каже народна приповідка: «Яких жінок має нація, такою буде її майбутня доля».

«Шукаючи добрих заробітків і вигідного життя, поселяються наші люди в місцевостях, де нема наших людей, нашої церкви й наших організацій та, живучи у зовсім чужому середовищі, забувають про своє походження, часто навіть змінюють свої прізвища, не дають своїм дітям національного виховання, не вчать їх рідної мови, і так безслідно пропадають».

«Тільки національно свідомі, релігійно й морально здорові родини можуть бути запорукою кращого майбутнього нашого народу».

Про відповідальність за передання з роду в рід української мови, культури і традицій веде мову педагог у статті «Українська християнська родина – основа нашої майбутності». Основними діями для збереження української ідентичності в осередку родини автор вважає такі :

- 1) батьки свідомо виконують свої обов'язки українців;
- 2) батько й мати «гармонійно та наполегливо працюють над збереженням своїх дітей для української справи»;
- 3) батьки «радо користають з допомоги наших релігійних та національних установ»;
- 4) діти ходять до українознавчих шкіл, є членами молодіжних, згодом громадських організацій.

У праці «Родина і Християнська Мораль» автор зазначає, що «доля народів і держав залежить від моралі найменших клітин людського суспільства, себто від родини. Сім'я відіграє найважливішу роль у вихованні дитини, бо кладе основи під майбутній характер і світогляд людини та випереджує школу». У цьому плані наведений на

самому початку статті освітній документ повністю перегукується в питанні, що першість відповідальності за виховання дітей належить в першу чергу сім'ї.

Стаття «В обіймах модерного лібералізму» розкриває погляди Івана Боднарука на важливість праці для народу та готовність до неї молоді. Найбільшу причину цього педагог бачить у відсутності ідейності: «Молодь без ідеалів, без вищих змагань – це загибель народу. Щоденна праця перестала бути для неї моральною вартістю... Наше завдання виховання це призвичаїти до сповнення обов'язків. Тому вчім своїх дітей передусім працювати!». Ці слова продовжують звернення митрополита А. Шептицького «Не потоком шумних галасливих фраз, але тихою, невтомною працею любіть Україну». Наступні підтверджують важливість безкорисливості та жертвовності для суспільства: «Мало хто пам'ятає, що за працю для рідного народу не належиться подяка чи особлива похвала, бо це праця для нас самих, для України, а не для наших виховників чи батьків. Признання за працю треба знайти в нашому внутрішньому задоволенні, що виникає з почуття гідного сповнення обов'язку, з того, що ми є корисними членами українського народу». «Традиція це не тільки плекання минулого: це також сила, яка не тільки збирає та освітлює історичні факти, одночасно діє в сучасності та підготовляє ґрунт для майбутнього» – наголошує професор Боднарук у статті «Справа нашої душі».

Таким чином, аналіз творчої спадщини професора І. Боднарука розкриває концептуальні засади збереження української ідентичності умовах діаспори в сім'ї на основі християнських моральних цінностей, де метою виховання є формування громадянина. Важливо засвоїти уроки тих, хто у попередніх хвилях еміграції зумів, починаючи із власної родинної українськості, від спогадів, розповідей Батьків про РІДний Край, РІД, РОдину в теперішній час віддавати свою працю для України як засів на майбутнє. Подібно як пісня «Чуєш, брате мій» братів Лепких, написана в Україні, стала за змістом та емоційним навантаженням протягом століття часткою душі тих, які в пошуках заробітку змушені були полишати рідну землю, так і сім'я є вічним осередком збереження всього, що перед собою ставить слово рідний: рідна мова, рідна культура, рідне...

Помер Іван Боднарук у Чикаго в 1990 році. Його діти та учні продовжують на ниві просвітництва ідеї видатного педагога та

журналіста. Віра Боднарук – культурно-освітній референт Осередку ім. св. Андрія в Норт Порті, Флорида, зорганізовує українську громаду до збереження звичаїв, традицій рідного краю. Професор Віра та доктор Богдан Боднаруки очолюють осередок ТУМ «Просвіта» в Чикаго. Ось дані з їх листа до обласних просвіт України про свою працю: «Протягом 2011 року ми пересилали кошти на видавничу працю осередкам «Просвіти» в Луганську, Донецьку, Харкові, Хмельницьку, Запоріжжі, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Севастополі, Рівному, Житомирі, Києві та Львові. Також передали кошти друкарні «Смолоскип» на брошуру «Крути», призначену для відвідувачів Музею «Крути»; на стипендії для здібних студентів з бідних родин було передано кошти до Острозького Університету та через видавництво «Смолоскип» в Києві; на фільм про ГОЛОДОМОР 1932–33 рр. в англійській мові для американських шкіл і наукових установ».

У творчій спадщині Івана Боднарука розкрито основні ідеї духовного розвитку особистості, утвердження українськості як першооснови при визначенні мети й змісту виховання у сім'ї через гасло «Бог, Україна, Родина». Оскільки І. Боднарук поняття «сім'я» вживав у повноцінному змісті, теперішні українські сім'ї, розділені між державами, мають ще більше дбати про збереження своєї ідентичності, про те, що єднає покоління уже багато віків. Цілісну сутність педагогічних поглядів та ідей професора І. Боднарука з метою їх утвердження в педагогіці та освітній практиці необхідно досліджувати, щоб визначити шляхи і способи їх використання у сучасному українському просторі.

Література:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К.: Знання, 2008. – 566с.
2. Боднарук І. Між двома світами. Вибрані статті про українських письменників / Боднарук Іван // уклад. В. Оліфіренко. – Донецьк: Український Культурологічний Центр, Донецьке обласне Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка, 1997. – 174 с.
3. Боднарук І. Молитва до України / Іван Боднарук // упоряд. П. Лаврів. – Львів: СПОЛОМ, 2000. – 576 с., 14 іл.
4. Боднарук І. Український буквар для наших найменших /

- I. Боднарук. – Прудентопіль (Бразилія): Вид-во. оо. Василян, 1959. – 77 с.
5. Боднарук І. Друга книжечка / І. Боднарук. – Прудентопіль: Вид-во. оо. Василян, 1953. – 173 с.
6. Боднарук І. Великий чернець і народолюбець (У 5-ті роковини смерти Митрополита А. Шептицького) / І. Б. – Прудентопіль: Вид-во оо. Василян, 1950. – 150 с.
7. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх закладів України – Наказ МОНмолодьспорту України від 31.10.2011 р. № 1243.